

Edgar Allan Poe

Crni mačak

s engleskog prevela
Ana Mikačić

Ne očekujem niti tražim da itko povjeruje u ovu silno fantastičnu, a ipak silno jednostavnu pripovijetku koju kanim prenijeti na papir. Zaista bih bio lud da to očekujem u slučaju kad mi ni vlastita osjetila ne prihvaćaju ponuđeni im dokaz. Pa ipak, lud nisam – a sasvim sigurno ni ne sanjam. Ali sutra mi je umrijeti i danas želim rasteretiti svoju dušu. Neposredna mi je namjera svijetu predočiti, jasno, sažeto i bez popratnih primjedbi, niz običnih svakidašnjih događaja, čije su me posljedice užasnule, izmučile, uništile. Pa ipak ih neću nastojati protumačiti. Dok su za mene bile jezive, mnogima će se činiti više grotesknim no strašnim. Možda se ipak jednom nađe nečiji um koji će moje tlapnje svesti na svakidašnjosti – neki um koji je mirniji, logičniji i staloženiji od moga i koji će, u okolnostima što ih sa strahopoštovanjem iznosim, opaziti samo običan slijed sasvim prirodnih uzroka i posljedica.

Od djetinjstva bijah poznat po poslušnoj i milosrdnoj naravi. Toliko bijaše istaknuta ta blagost moga srca da je izazivala porugu mojih sudrugova. Naročito sam volio životinje i moji su mi roditelji ugađali nabavkom najraznolikijih mezimaca. S njima sam provodio većinu svog vremena i najsretniji bio kada sam ih hranio i milovao. Ova osobina moga karaktera rasla je zajedno sa mnom, te mi je u mojoj muževnoj dobi bila jednim od glavnih izvora užitaka. Onim čitateljima koji su iskusili ljubav prema vjernom i mudrom psu ne moram se ni truditi protumačiti narav ili silinu užitka koji iz toga izvire. Postoji nešto u toj nesebičnoj i požrtvovnoj ljubavi zvijeri što dopire ravno do srca onome koji je imao prilike iskušati tričavo prijateljstvo i krhku vjernost pukog Čovjeka.

Oženih se rano, i s radošću kod svoje žene otkrih narav blisku mojoj. Uočivši moju privrženost kućnim ljubimcima, nije propuštala priliku pribaviti ponajljepše vrste. Držali smo ptice, zlatne ribice, krasnog psa, kuniće, maloga majmuna i jednog mačka.

Ovaj potonji bijaše neobično velika i krasna životinja, sasvim crna i zapanjujuće pametna. Govoreći o mačkovoj inteligenciji, moja žena, koja u dnu duše bješe nemalo praznovjerna, često je spominjala ono staro narodno vjerovanje po kojemu su sve crne mačke zapravo prerusene vještice. Ne da je ikad o tome ozbiljno razglabala – i sam spominjem tu okolnost iz prostog razloga što mi je sada iskrsla u sjećanju.

Pluton – to bijaše mačkovo ime – bio je moj najmiliji ljubimac i drug u igri. Samo sam ga ja hranio i on me slijedio kamo god sam se po kući kretao. Tek sam ga s mukom uspijevao priječiti da me i po ulicama prati.

Naše je prijateljstvo trajalo tako nekoliko godina, tijekom kojih su se moja ćud i karakter – djelovanjem onog zloduha Neumjerenosti u ispijanju – korjenito (stid me je i priznati) promijenili na gore. Iz dana u dan postajah sve ćudljiviji, sve razdražljiviji, sve bezobzirniji prema tuđim osjećajima. Dopustio sam sebi da se služim neumjerenim riječima u obraćanju svojoj ženi. Naposljetku sam prema njoj postao i nasilan. I moji su ljubimci, dakako, bili prisiljeni osjetiti promjenu u mojoj naravi. Nisam ih samo zanemarivao, već sam i grubo s njima postupao. Prema Plutonu sam, pak, još uvijek bio sačuvao dovoljno poštovanja koje me obuzdavalno da ga ne zlostavljam onako kao što sam, bez ikakvih obzira, mučio kuniće, majmuna, pa čak i psa, kada bi mi se slučajno, ili iz privrženosti, našli na putu. Ali moja me bolest sve više obuzimala – jer ima li veće bolesti od alkohola? – te je konačno čak i Pluton, koji je sad već ostario te tako postao i pomalo čangrizav – čak je i Pluton počeo trpjeti posljedice moje zle volje.

Jedne noći, vrativši se kući veoma pijan iz neke od lokalnih birtija, učini mi se da me mačak izbjegava. Ščepah ga, a on mi, ustravljen mojom žestinom, zubima zada sitnu ranicu na ruci. Istog časa me obuzme demonsko bjesnilo. Bijah van sebe. Moja nekadašnja duša

kao da je naglo odlepršala iz mogeg tijela, dok je sotonska, rakijom zalijena zloća tresla svaki mišić moga tijela. Iz džepa prsluka izvukoh nožić, rasklopih ga, zgrabih jednu životinju za vrat i namjerno joj iskopah jedno oko iz očne duplje! Rumenim, gorim, drhtim dok zapisujem ovo kletu zvjerstvo.

Kad sam s jutrom povratio razum – snom odagnavši pijanstvo prethodne razvratne večeri – oćutjeh napola jezu, napola kajanje zbog poćinjenog zloćina; ali, bijaše to u najboljem slućaju tek slabašno i neodrećeno ćuvstvo, koje moju dušu ganulo nije. Ponovno se odah neumjerenosti te uskoro u vinu utopih i posljednju uspomenu na taj ćin.

Maćak se, u mećuvremenu, polako oporavljaao. Duplja izgubljenog oka bijaše uistinu zastrašujuć prizor, ali ćinilo se da više ne trpi nikakve bolove. Po obićaju je lunjao kućom, ali je, kao što se i moglo oćekivati, preda mnom bježaao u silnom strahu. Toliko je od mog nekadašnjeg srca preostalo da sam isprva bio rastužen tom oćiglednom nesklonošću stvorenja koje me je nekoć toliko voljelo. Mećutim, taj osjećaj vrlo brzo je ustupio mjesto iritaciji. A tada nastupi, kao da me vodi prema mom konaćnom i nepovratnom padu, duh nastranosti. O ovom duševnom stanju filozofija ne vodi brigu. Pa ipak, kao što sam siguran u postojanje moje duše, tako vjerujem da je nastranost jedan od najiskonskijih poriva ljudskog srca – jedna od onih nedjeljivih osnovnih funkcija ili ćuvstava koji usmjeruju znaćaj Ćovjeka. Tko se nije po stotinu puta zatekao kako ćini zlo ili bedastoću iz prostog razloga što zna da to ne bi smio? Ne osjećamo li vjećitu sklonost, usprkos razlozima zdravog razuma, da kršimo ono što je zakon, naprosto zato što poimamo da on to jest? Ovaj duh nastranosti vodio je, dakle, prema mojoj konaćnoj propasti. Bijaše to ona nedokućiva ćežnja duše da samu sebe izjeda – da vrši nasilje nad svojom vlastitom prirodom – da ćini zlo samo radi zla sama – koja me tjeraše da nastavim i napokon dokonćam zlo koje nanesoh nedužnoć životinji. Jednoga jutra mu posve hladnokrvno nabacih omću oko vrata i objesih ga o stablo; – objesih ga dok su mi suze klizile niz obraze, a srce bilo ispunjeno najgorćim kajanjem, – objesih ga samo zato što sam znao da me je volio i da se nićim nije o mene ogriješio; – objesih zato što sam znao da time ćinim grijeh – smrtni grijeh koji će do te mjere ugroziti besmrtnu mi dušu da će je smjestiti – ako je tako nešto uopće i moguće – izvan dosega beskonaćnog milosrća Najmilosnijeg i Najstrašnijeg Boga.

Uvećer toga dana kada poćinih ovaj okrutni ćin, trgnuo me iz sna povik „Vatra!“ Zavjesa oko moga kreveta bijahu u plamenu. Ćitava je kuća buktala. S mukom smo moja supruća, sluga i ja uspjeli umaknuti poćaru. Šteta je bila potpuna. Sva moja svjetovna bogatstva bijahu progutana, i ja se od tog trenutka prepustih oćaju.

Nisam toliko malodušan da bih pokušavaao ustanoviti uzroćno-posljedićnu vezu izmeću ove katastrofe i onog okrutnog zvjerstva. Samo navodim lanac ćinjenica – i ne ćelim ostaviti ni jednu moguću kariku nepotpunom. Dan nakon poćara obidoh zgarište. Svi su se zidovi urušili izuzev jednog. Iznimku je predstavljao pregradni zid, ne jako debeo, koji je stajao posred kuće i na kojeg se prisanjalo uzglavlje moga kreveta. Źbuka je na tom mjestu velikim dijelom odoljela ućinku vatre – što sam pripisao ćinjenici da je bila tek nedavno nanesena. Oko ovoga zida okupilo se mnoštvo ljudi i ćinilo se da mnogi s posebnom pozornošću proućavaju jedan njegov odrećeni dio. Znatizelju su mi potakli uzvici „Neobićno!“, „Nevićeno!“ i slićni. Primakao sam se i na bijeloć podlozi zida primijetio, kao da je urezan u bareljefu, lik divovskog maćka. Dojam je bio izazvan uistinu sa zadivljućom vjerošću. Oko vrata životinje visilo je uže.

Spazivši ovo priviđenje – jedva sam mogao i pomisliti da bi bilo išta drugo – našao sam se u krajnjem čudu i užasu. Ali napokon mi u pomoć priskoči razmišljanje. Mačka sam, sjetio sam se, bio objesio u vrtu tik uz kuću. Na znak uzbune za požar, vrt se odmah ispunio ljudima – od kojih je netko zacijelo skinuo životinju sa stabla i kroz otvoreni prozor ubacio je u moju sobu. To je, po svoj prilici, učinio kako bi me probudio iz sna. Urušavanjem ostalih zidova, žrtva moje okrutnosti bila je utisnuta u svježe nanesenu žbuku, nakon čega je vapno, uz pomoć vatre i amonijaka iz lešine, dovršilo portret kakvim ga ovdje ugledah.

Iako sam za tu zapanjujuću činjenicu, ovdje potanko opisanu, odgovornim smatrao svoj um, pa čak i svoju savjest, ona je ipak ostavila dubokog traga u mojoj mašti. Mjesecima se nisam uspijevao osloboditi mačkove utvare; u dušu mi se, u to vrijeme, povratio nekakav polu-osjećaj koji je nalikovao kajanju, ali to ipak nije bio. Išao sam toliko daleko da sam tugovao zbog gubitka životinje, te se oko sebe osvrtao, po onim odurnim birtijama koje sam redovito posjećivao, za nekim drugim ljubimcem iste vrste, pa čak i slična obilježja, koji bi zauzeo njegovo mjesto.

Jedne noći, dok sam onako omamljen sjedio u nekakvoj jazbini više no sramotnoj, pažnju mi iznenada privuče neki crni predmet koji je počivao na vrhu jedne od golemih bačvi džina ili ruma, što sačinjavahu glavni namještaj prostorije. Nepomično sam neko vrijeme gledao u vrh bačve, i ono što me je iznenadilo bijaše činjenica da ranije nisam na njoj zamijetio taj predmet. Približih mu se i dodirnuh ga rukom. Bijaše to crni mačak – jako velik – velik poput Plutona i u potpunosti mu nalik u svakom pogledu osim u jednom. Pluton nije imao bijele dlake ni na jednom dijelu tijela, a ovaj je mačak imao veliku, premda neodređenu, bijelu mrlju koja mu je prekrivala gotovo cijela prsa.

Kad ga dodirnuh, smjesta ustade, počne glasno presti, protrlja mi se o ruku i izgledaše očaran mojim glasom. Ovo, dakle, bijaše stvorenje za kojim sam tragao. Smjesta sam krčmaru ponudio da ga od njega otkupim, ali mačak ne bješe njegov – ništa o njemu nije znao – i nikad ga ranije nije vidio.

Nastavio sam ga milovati, a kada sam se spremao da pođem kući životinja iskaže želju da me prati. Dopustio sam joj, povremeno se saginjući i tapšući je. Kada je stigla kući, smjesta se udomačila i odmah postala velikim miljenikom moje žene.

Što se mene tiče, jako brzo sam prema mačku počeo osjećati određenu odbojnost. Bilo je to upravo suprotno od onog što sam očekivao, ali – ne znam ni kako ni zašto – njegova očita privrženost ispunjavala me gađenjem i iritirala me. Ovaj osjećaj odvratnosti i iritacije polako je prerastao u gorčinu mržnje. Počeo sam ga izbjegavati; određen osjećaj stida i spomen na prijašnje zvjersko djelo sprječavao me da ga fizički zlostavljam. Nekoliko tjedana nisam ga udario niti mu bilo kako nasilno naudilo, ali postupno sam ga počeo promatrati s neizrecivom mržnjom i šutke izbjegavati njegovo ogavno prisustvo, poput kužna daha.

Ono što je nesumnjivo povećalo moju mržnju prema ovoj životinji bijaše otkriće, jedno jutro nakon što sam ga doveo kući, da mu baš kao i Plutonu nedostaje jedno oko. Zbog te je okolnosti, pak, samo još više omililo mojoj ženi, koja je, kako već rekoh, u velikoj mjeri posjedovala onu ljudskost čuvstva koja j i mene nekoć krasila i koja je bila izvorom mnogih mojih najčednijih i najjednostavnijih užitaka.

Unatoč mom zazoru od mačka, činilo se da njegova privrženost meni raste. Slijedio me u stopu s upornošću koju bi čitalac teško pojmió. Gdje god bih sjeo, sklopčao bi se pod

mojim stolcem, ili bi mi skočio u krilo, namećući mi svoje odvratno umiljavanje. Ako bih ustao da odem, saplitao bi me se među nogama gotovo me obarajući na tlo, ili bi mi se, zarivši svoje duge i oštre pandže u moju odjeću, uzverao na prsa. Iako sam u tim trenucima čeznuo da ga usmrtim jednim udarcem, ono što me priječilo bilo je, dijelom, sjećanje na moj prijašnji zločin, ali, ponajviše – dopustite da to odmah priznam – posvemašnji užas od te životinje.

Taj užasnut strah nije zapravo bio strah od tjelesnog zla – a ipak, ne znam kako bih ga drukčije odredio. Gotovo me i stid priznati – da, čak i u ovoj zatvorskoj ćeliji, gotovo me stid priznati – da su jeza i užas koje je ta životinja u meni pobuđivala bili pojačani jednim od najluđih priviđenja koje je moguće zamisliti. Moja mi je supruga više puta skrenula pažnju na onu bijelu mrlju na njegovom krznu koju sam već spomenuo i koja je predstavljala jedinu vidljivu razliku između ove neobične zvijeri i one koju sam bio usmrtio. Čitalac će se prisjetiti da ta mrlja, premda velika, u početku bješe vrlo neodređena; međutim, postupno je – i skoro neprimjetno te se moj razum dugo vremena borio da to odbaci kao plod mašte – poprimio surovu jasnoću obrisa. Bio je to sada prikaz jednog predmeta kojeg se grozim izreći – te sam ponajviše zbog toga mrzio tog monstruma, i užasavao ga se, i bio bih ga se riješio da sam smogao hrabrosti – bila je to sad, kažem, slika jedne jezive – jedne sablasne stvari – slika VJEŠALA! – oh, tog sumornog i strašnog oruđa užasa i zločina – oruđa samrtne muke i smrti!

Sada zaista bijah zapao u veći jad od jada svekolikog Čovječanstva. Da mi jedna nerazumna zvijer – čijeg sam sudruga s prezirom umorio – da mi jedna nerazumna zvijer nanese – meni, čovjeku, stvorenom na sliku i priliku Svevišnjeg Boga – toliko nepodnošljiva jada! Jao! ni danju ni noću više ne poznavah blaženstvo spokoja! Tijekom dana, stvorenje me ni na trenutak nije puštalo na miru, a noću sam se, svakog sata, trzao iz snova neizrecive jeze da bih osjetio vrući dah te stvari na svom licu, i njenu golemu težinu – utjelovljenu noćnu mору koju nisam imao snage zbaciti sa sebe – koja mi je vječno ležala na srcu!

Pod pritiskom muka poput ove, i posljednja se slabašna mrvica dobrote u meni predala. Opake misli postadoše mi jedini prisni drugovi – misli beskrajno mračne i podle. Moja uobičajena ćudljivost prerasla je u mržnju svega i svakog, a mojim je naglim, čestim i nekontroliranim izljevima bijesa, kojima sam se sada slijepo prepuštao, moja strpljiva supruga – na žalost! – bila najčešćom i najpokornijom žrtvom.

Jednog me dana pratila po nekakvom kućnom poslu u podrum stare kuće u koju smo zbog bijede bili prisiljeni preseliti. Mačak me slijedio niza strme stepenice i, gotovo me gurnuvši naglavačke, razdražio do ludila. Podigavši sjekiru, i zaboravivši u svojom gnjevu djetinju jezu koja je do tog trenutka obuzdavala moju ruku, zamahnuo sam prema životinji udarcem koji bi je, naravno, na mjestu bio usmrtio da je pao onako kako sam želio. Ali udarac je zaustavila ruka moje žene. Natjeran tim miješanjem u bjesnilo više no demonsko, izvukao sam ruku iz njena stiska i zario joj sjekiru u mozak. Pala je na mjestu mrtva, bez ijednog hropca.

Pošto sam počinio ovo gnusno umorstvo, smjesta sam se, savršeno promišljeno, dao na zadatak da sakrijem truplo. Znao sam da ga iz kuće ne mogu iznijeti, ni noću ni danju, a da se ne izložim opasnosti da me susjedi zapaze. Glavom su mi se rađale razne ideje. U jednom trenutku sam pomišljao da truplo raskomadam na sićušne dijelove i uništim ih vatrom. U drugom trenutku sam mu odlučio u podu podruma iskopati raku. Zatim sam dvojio oko toga da ga bacim u zdenac u dvorištu – ili da ga spremim u sanduk, poput

kakve robe, po uobičajenom postupku, te da pozovem nosača da ga odnese. Naposljetku sam se dosjetio nečem mnogo boljem. Odlučio sam ga zazidati u zid podruma – baš kao što su, prema zapisima, i redovnici u srednjem vijeku običavali raditi sa svojim žrtvama. Za svrhu poput ove podrum je bio vrlo prikladan. Zidovi su mu bili slabo zazidani i netom prije ožbukani grubom žbukom, kojoj je vlaga u prostoriji priječila da otvrdne. Štoviše, u jednom se zidu nalazilo nekakvo ispupčenje, uzrokovano lažnim dimnjakom ili kaminom, koje je bilo ispunjeno tako da se ne razlikuje od ostalih zidova podruma. Uvjerio sam se da na tom mjestu mogu lako razmaknuti cigle, umetnuti leš i sve ponovno zazidati kao prije, tako da ni jedno oko ne zamijeti ništa sumnjivo.

U toj se računici nisam prevario. Uz pomoć željezne poluge lako sam uklonio cigle, i pažljivo položivši truplo uz unutarnji zid, u tom položaju ga podupro te uz malo truda vratio zid u prvobitno stanje. Nakon što sam, uza sve moguće mjere opreza, nabavio vapno, pijesak i strune, pripremio sam žbuku koja se nije razlikovala od stare i pažljivo je nanio preko nove naslage cigle. Kad sam završio, osjetih zadovoljstvo učinjenim. Na zidu se ni po čemu nije moglo primijetiti da ga je netko dirao. Smeće s poda sam uklonio s najvećom pomnjom. Pobjedonosno sam se osvrnuo i rekao sam sebi: „Dakle, ovdje, u najmanju ruku, moj trud nije bio uzaludan“.

Sljedeći mi je korak bio da potražim zvijer koja je bila uzrokom tolikoj nevolji, jer sam, napokon, čvrsto nakanio da je umorim. Da sam je mogao susresti u tom trenutku, njezina sudbina bi bila zapečaćena; ali, činilo se da je lukavu životinju uzbunila žestina mog prijašnjeg gnjeva, te se skrila pred mojim trenutnim raspoloženjem. Nemoguće je opisati, ili zamisliti, duboki, blaženi osjećaj olakšanja u mojim grudima izazvan odsustvom te omražene životinje. Nije se pojavila ni tijekom noći – te sam tako barem jednu noć, otkad je stigla u našu kuću, čvrsto i opušteno spavao; da, spavao, čak i s teretom umorstva na duši!

Prošao je drugi i treći dan, a moga mučitelja još uvijek nije bilo. Iznova sam disao kao slobodan čovjek. Monstrum je u užasnom strahu pobjegao iz ovih prostora zauvijek! Nikada mi se više neće pojaviti pred očima! Mojoj sreći nije bilo kraja! Krivnja zbog mračnog čina tek me malo uznemiravala. Bilo je postavljeno nekoliko upita, ali na njih sam spremno odgovorio. Došlo je čak i do pretrage – ali, naravno, ništa se nije moglo otkriti. Sretnu budućnost smatrao sam zajamčenom.

Četvrtog dana nakon umorstva u kuću je neočekivano banuo odred policajaca te se ponovno dao na temeljito pretraživanje prostorija. Siguran u tajnost mog skrovišta, nisam ćutio ni najmanju nelagodu. Policajci su mi naložili da ih u njihovoj pretrazi pratim. Pretražili su svaki, pa i najmanji kutak. I napokon, po treći ili četvrti put, spustili se u podrum. Ni jedan mišić nije mi zadrhtao. Srce mi je kucalo smireno poput srca nedužnog spavača. Koračao sam s kraja na kraj podruma. S rukama prekrivenima na prsima lagodno sam koračao amo-tamo. Policajci su bili sasvim zadovoljni i spremali su se poći. Radost u mom srcu bijaše suviše velika a da bih ju uspio zatomiti. Gorio sam od želje da izustim barem jednu riječ, iz osjećaja slavodobitnosti, te da ih u svoju nedužnost dvostruko uvjerim.

- Gospodo – konačno sam prozborio, dok su se uspinjali stepenicama – radujem se što sam otklonio vaše sumnje. Svima vam želim zdravlja i nešto više uljudnosti. Zbogom, gospodo, ovo je – ovo je veoma dobro zidana kuća. – (U toj mahnitoj želji da kažem nešto neusiljeno, jedva sam i znao što uopće govorim). – Smijem li reći, izvanredno dobro zidana kuća. Ovi zidovi – zar odlazite, gospodo? – ovi zidovi su vrlo masivno građeni. – I tu

sam, iz puke zanesene razmetljivosti, snažno pokucao štapom koji sam držao u ruci, upravo po onom dijelu redova cigle iza kojih je stajao leš moje rođene supruge.

O, neka me Bog zaštiti i izbavi iz kandža Nečastivog! Čim je odjek mojih udaraca utihnuo u tišini, odgovori mi glas iz nutrine groba! – jecaj, isprva prigušen i isprekidan, poput jecaja djeteta, koji je zatim naglo prerastao u dugačak, glasan i neprekinut urlik, posve neprirodan i neljudski – vrisak – bolan krik, satkan od užasa i od likovanja, krik kakav se mogao uzdići samo iz pakla, poput združenog urlika iz grla prokletnika u njihovim smrtnim mukama i zlih duhova koji likuju u tom prokletstvu.

Budalasto je govoriti o mojim vlastitim mislima. Izgubivši ravnotežu, zateturao sam prema suprotnom zidu. Na trenutak je skupina na stepenicama ostala nepomično stajati, u krajnjem užasu i strahopoštovanju. U sljedećem trenutku, tucet snažnih ruku već je rušilo zid. Pao je u jednom komadu. Leš se, sada već znatno raspadnut i oblijepljen zgrušanom krvlju, pojavio uspravan pred promatračima. Na njegovoj glavi, crvenih, razjapljenih usta i s jednim jedinim, rasplamsanim okom, sjedila je ona gnusna zvijer čija me prepredenost namamila na umorstvo, i čiji me izdajnički glas izručio krvniku. Zazidao sam tog monstruma u grobnicu!